

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕНКОМЬЄНДИ В ІСПАНСЬКИХ КОЛОНІЯХ АМЕРИКИ

Писарчук Тетяна,

студентка IV-го року навчання

історичного факультету

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

e-mail: tanyapisartschuk@gmail.com

Науковий керівник: **Гордієнко Галина,**

кандидат історичних наук, доцент,

кафедра всесвітньої історії та методик навчання

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

Іспанська держава на межі Середньовіччя й Нового Часу переживала політичне та духовне піднесення, які були викликані переможним завершенням Реконкісти. Соціальна енергія іспанського народу зумовила військову і морську активність далеко за межами країни. До цього підштовхували іспанців нові соціально-економічні відносини, які утверджувалися швидкими темпами. Розвиток товарно-грошових відносин і капіталістичний дух наживи підштовхував вчорашніх учасників Реконкісти до пошуків шляхів збагачення. Золота і срібла потребувала й держава, що перебувала на піку своєї могутності. Конкіста в Новому Світі здійснювалася силами простих іспанців: воїнів, ремісників, селян, торговців. Відсоток аристократії на першому етапі завоювання Америки був невисокий. Загони конкістадорів на чолі зі своїми ватажками часто діяли на свій власний розсуд.

Іспанська монархія спочатку намагалася убезпечити себе від фінансових ризиків, застосовуючи механізм «капітуляцій», в яких поряд з наданням певних повноважень ватажкам конкістадорів, покладала на них вирішення проблем матеріального забезпечення завойовницьких акцій. Католицькі монархи, а згодом, Карл V і Філіп II визначили порядок підпорядкування нових земель і місцевого населення в Америці своїй владі. Від імені іспанського короля ватажки конкістадорів виголошували зміст «Рекеримьєнто», в якому обґрунтовувалось право іспанської корони на американські території та індіанців. Іспанські монархи намагалися обмежити безчинства конкістадорів у Новому Світі.

Велика роль у становленні колоніального режиму відводилася католицькій церкві. Іспанські монархи добилися від папського престолу повного контролю над духовенством, яке вирушало до іспанських володінь в Америці. Християнізація індіанців відбулася успішно завдяки мистецтву церковних місіонерів, військовій та адміністративній силі

держави. Церква взяла під свою опіку виховання й освіту індіанців. Духовенству і ченцям різних католицьких орденів вдалося створити мережу навчальних закладів і притулків для бідних. Окремим рішенням Карла V християни-індіанці виводились з-під контролю інквізиції.

Варто зазначити, що система управління щойно завойованих земель в Америці сформувалася стихійно. Ернан Кортес після успішного завоювання Мексики й ліквідації імперії ацтеків опинився перед проблемою: як управляти величезною територією і як оплатити ратну працю своїх воїнів, принаймні тієї їх частини, що складала ядро армії конкістадорів. Незважаючи на заборону Карла V запроваджувати в Новому Світі енкомьенду, Ернан Кортес був вимушений звернутися до цієї напівфеодальної форми соціальної організації. Передусім, він керувався потребою зберегти общини індіанців від масового вимирання, а значить і від розорення землі, яка не могла б давати доходів у королівську казну. С. Тарле писав про це рішення Е. Кортеса так: «Кортес три роки не платив майже нічого своїм солдатам і офіцерам, а дуже багато із награбованої в Мексиці здобичі довелося відправити в Іспанію на вимогу уряду. Він знав також, що люди його загону дуже розраховують на отримання маєтків і кріпосних у щойно завойованій ними країні. Він був до певної міри в становищі вождя-завойовника, який знав, що може розраховуватися зі своїми дружинниками тільки пожалуванням їм земельних ділянок і нічим іншим...

Він ввів енкомьенди, роздавши їх своїм соратникам, а частину мексиканців він просто обернув у рабство (за спротив при завоюванні) і відправив працювати в рудники. Кріпосні, приписані до енкомьенди, були, як запевняв він Карла, задоволені своєю долею, тому що до іспанського завоювання, коли ними володіли знатні люди їх власного племені, їм (нібито) жилося значно гірше» [1, с. 51].

Е. Кортес себе, звісно, не обділив. Собі особисто він пожалував найкращі і найродючіші землі Мексики з індіанцями, які на них мешкали, всього понад 23 тисячі осіб. З легкої руки іспанського завойовника система енкомьенд міцно прижилася як у віце-королівстві Нова Іспанія, так і у віце-королівстві Перу. Інші капітан-генерали продовжили справу Е. Кортеса, роздаючи своїм підлеглим енкомьенди.

У науковій літературі енкомьенда розглядалася як форма експлуатації індіанців іспанськими колонізаторами в Америці. Певна територія, на якій мешкали індіанські землеробські общини передавалися під опіку іспанцям – енкомендерос. Варто зазначити, що земля залишалася у власності іспанської корони, а індіанці вважалися підданими іспанського короля. Але індіанці енкомьенди зобов'язані були сплачувати своєму енкомендерос оброк (золотом, одягом, продуктами). Крім цього вони мусили виконувати й трудову повинність, працюючи на рудниках, якими

управляв енкомендерос або в його маєтку. Щоб скласти уявлення про механізм і обсяг експлуатації індіанського населення в енкомьєнді наведемо інформацію про стосунки між енкомендеросом Родріго й общинами муїсків з хроніки XVI ст. П. Агуадо.

До складу енкомьєнди Родріго входило 240 індіанських господарств. Упродовж року вони мусили виконати для свого енкомендерос такі зобов'язання: здати 12 зливків золота вартістю по 200 песо; 240 розфарбованих плащів; обробляти під маїс, пшеницю, ячмінь, картоплю, цукрову тростину відповідну кількість землі; зібрати урожай з поля і перенести в будинок енкомендероса, доставляти кожного року 15 стовбурів гуайакана діаметром 1,5 м і 150 менших за об'ємом колод для будівництва. Крім цього, 20 індіанців щоденно мусили обслуговувати домашнє господарство Родріго і супроводжувати його в мандрівках по Новій Гранаді; доставляти щоденно 12 нош дров і 10 оберемків трави; щомісяця приносити двох оленів і 100 кроликів; виділяти шість пастухів, щоб пасти худобу і шість чоловіків для догляду за волами і мулами [2, с. 131].

Варто зазначити, що переважна більшість індіанців пасивно сприйняла руйнацію іспанцями їхнього способу життя і виробництва. Виявилось, що система енкомьєнди, яку запровадили колонізатори, майже не відрізнялася від подібної системи імперії інків.

Енкомьєнда була скасована іспанським королем лише на початку XVIII ст. Упродовж більшої частини колоніального періоду індіанці вважалися особисто вільними. Їх праця за законом мала оплачуватись і не могла бути занадто важкою. Однак фактично вони працювали безплатно або за мізерні копійки й необмежений час, не мали зовсім ніяких прав і повністю залежали від свавілля королівських чиновників, поміщиків, церкви. Індіанцям дозволялося постійно перебувати тільки у своїх поселеннях або в спеціальних кварталах міст, і вони не могли самі змінювати місце проживання. Їм був, як правило, закритий доступ до більшості ремісничих цехів; у тих небагатьох, куди їх допускали, вони зазвичай виконували найчорнішу й важку підсобну працю.

У перший період конкісти іспанці, незважаючи на королівську заборону від 1512 р., обертали індіанців, особливо тих, хто чинив опір, у рабів. Деякий час рабство було доволі поширеним в іспанській Америці.

Але з часом ситуація змінилася. Ще в 30-х рр. XVI ст. папа римський Павло III оприлюднив спеціальну буллу, в якій індіанці визнавалися за «справжніх людей». Йшлося про те, що індіанці, як і європейці, мають нетлінну душу, а тому здатні сприймати велич християнського віровчення. Крім цього, деякі іспанці, які стали очевидцями жорстокостей конкістадорів, спробували зупинити це. Серед них виділяється своїм гуманізмом і енергією Бартоломе Де Лас-Касас. Він залишив низку праць

з історії завоювання Нового Світу, зокрема й про злочини іспанців проти місцевого населення індіанців. Під впливом повідомлень Лас-Касаса, та інших імператор Карл V вирішив вивчити це питання. У квітні-травні 1542 р. у Вальядоліді відбулося декілька нарад з питань устрою нових земель в Америці. В нарадах брали участь члени Ради у справах Індій на чолі з президентом, а також представники колоніальної адміністрації та королівські радники. Результатом «Вальядолідських нарад» стали «Нові закони», якими скасовувалось рабство в іспанських колоніях Америки. Карл V підписав окремий документ з цього приводу 21 травня 1542 р. [3, с. 91].

Згідно з 10-ю статтею «Нових законів», індіанці Нового Світу проголошувались особисто вільними, підданими іспанського короля, які сплачують податок у королівську казну. Особливо важливою була 26-а стаття. В ній чітко й однозначно заявлялось: забороняється обертати індіанців у рабів під будь-яким приводом. «Нові закони» проголошували скасування енкомьєнд духовних осіб, монастирів, які були пожалувані колоніальними чиновниками або віце-королями. Йшлося про те, що ці енкомьєнди переходять до королівської казни, а закріплені за цими енкомьєндами індіанці як і раби стають підданими короля й особисто вільними людьми. «Нові закони» (стаття 35-а) забороняли надавати кому-небудь енкомьєнди, а ті, що залишалися, після смерті енкомендероса – власника, мали відійти до королівської казни, а індіанці цієї енкомьєнди повинні стати вільними людьми. Щоправда, за словами Є. Тарле: «Багато ще було хороших статей в законах 1542 р., і всі вони виявилися швидко й непомітно як мильні бульбашки, що непомітно лопнули вже в найближчі роки, а енкомьєнди залишилися, індіанці продовжували вимирати» [1, с. 53].

Дослідження фахівців доводять, що більшість індіанців у Новому Світі померли не від масових убивств або важкої праці, а через різноманітні інфекційні хвороби: чума, віспа, вітряна віспа, грип, кір. 95 % індіанців загинули через інфекції стверджує Даймонд Джаред у своїй книзі «Зброя, мікроби і харч» [4, с. 191].

Українська дослідниця Т. Орлова уточнює: «За період з 1532 до 1605 р. населення центральних районів Мексики скоротилося на 94 %: від 16 млн. 800 тис. до 1 млн. 75 тис. У цілому в перші 100 років свого панування лише в Мексиці європейці знищили понад 20 млн. осіб. Замість знищеного населення іспанці пригнали до Америки 11,5 млн. африканців аби ті працювали на плантаціях» [5, с. 417].

Висновки. Отже, відкриття Америки і конкіста радикально змінили соціальний склад місцевого населення. Стабілізацію суспільно-політичного та господарського життя в іспанських колоніях Америки і на Філіппінах вдалося забезпечити завдяки запровадженню механізму енкомьєнди. Енкомендерос отримували від іспанського короля у своє

розпорядження певну кількість індіанських общин, яка зобов'язана була утримувати їх за власний рахунок. Енкомендерос зобов'язаний був стежити за сплатою податків індіанцями – трібуто, виконанням трудової повинності і сприяти наверненню аборигенів до християнства. Інститут енкомьєнди значною мірою копіював традиційний соціальний механізм управління імперій ацтеків та інків. Іспанська монархія потурбувалася про те, щоб енкомендерос не отримували у свою власність землю. Енкомьєнда містила в собі частково елементи європейського феодалізму і місцевих форм експлуатації.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец XV – начало XIX в.). М.: Наука, 1965. 492 с.
- 2.Созина С. А. Муиски. Еще одна цивилизация древней Америки. М.: ИЛА АН СССР, 1969. 200 с.
- 3.Бауман В. Ю. «Новые законы» 1542 года Карла V и судьбы индейского населения испанских колоний. *Новая и новейшая история*. 2007. № 1. С. 90–102.
- 4.Даймонд Джаред. Зброя, мікроби і харч. Витоки нерівностей між народами. Київ: Ніка-Центр, 2009. 520 с.
- 5.Орлова Т. В. Історія сучасного світу (XV–XXI століття): Навч. посіб. К.: Вікар, 2008. 552 с.